

## **Valsts programma bērna un ģimenes stāvokļa uzlabošanai 2017.gadam**

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 62.panta otrā daļa paredz, ka Labklājības ministrija (turpmāk – Ministrija) izstrādā un labklājības ministrs apstiprina ikgadējo valsts programmu bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanai. (turpmāk – Valsts programma).

Valsts programma ir īstermiņa politikas plānošanas dokuments, kura mērķis ir sekmēt bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanu, kā arī īstenot mērķtiecīgus uz bērnu tiesību aizsardzību un nodrošināšanu vērstus pasākumus.

Valsts programmā ietverto pasākumu īstenošanu nodrošina Ministrija un Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (turpmāk – Inspekcija):

- Ministrija nodrošina un administrē Valsts programmas II nodaļas 2.1 (daļēji), 2.3. un 2.4.apakšnodaļā, kā arī III nodaļā noteiktos pasākumus;
- Inspekcija nodrošina un administrē Valsts programmas I nodaļā, II nodaļas 2.1. (daļēji) un 2.2.apakšnodaļā noteiktos pasākumus.

### **I. ATBALSTA NODROŠINĀŠANA BĒRNA UN ĢIMENES STĀVOKĻA UZLABOŠANAI**

Mērķi:

- nodrošināt personām nepieciešamo atbalstu krīzes situācijās;
- veicināt vardarbības gadījumu samazināšanos;
- uzlabot speciālistu, kuri izskata lietas, kas saistītas ar bērnu tiesību aizsardzību, profesionālās zināšanas.

Uzdevumi:

- sniegt psiholoģisku atbalstu ģimenēm ar bērniem, adoptētājiem, audžuģimenēm un aizbildņiem;
- sniegt profesionālu palīdzību un atbalstu krīzes situācijā bērniem, vecākiem, izglītības iestāžu darbiniekiem, atbalsta personālam vietā, kurā uzturas bērni (klātienē);
- sekmēt vardarbības gadījumu mazināšanos un to seku novēršanu, izglītojot speciālistus.

## 1.1. Psiholoģiskās palīdzības sniegšana

Bērna pilnvērtīgai un harmoniskai attīstībai ir nepieciešama ģimeniska vide, sapratnes un mīlestības gaisotne. Ikvienā ģimenē var rasties situācijas, kad nepieciešams informatīvs atbalsts, psiholoģiska un sociāla palīdzība, kā arī citi pakalpojumi ģimenes pilnvērtīgai funkcionēšanai. Ģimenēs, kuras uzņēmušās rūpes par bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem, nereti ir dažādas problēmas, kā arī nereti vecākiem un bērniem veidojas dažādas konfliktsituācijas. Lai veicinātu bez vecāku gādības palikušo bērnu pilnvērtīgu un harmonisku iekļaušanos ģimenēs un sniegtu atbalstu ģimenēm, kurās ir konflikti, nepieciešams nodrošināt psihologu konsultācijas.

Prakse un pieredze darbā ar audžuģimenēm, aizbildņiem un adoptētājiem ir parādījusi, ka nepieciešams turpināt nodrošināt iespēju iepriekš minētajai auditorijai piedalīties atbalsta grupās, kas ir viens no psiholoģiskās palīdzības sniegšanas veidiem, tādējādi nodrošinot iespējami labāku bērnu emocionālo vajadzību nodrošinājumu.

Ņemot vērā, ka Latvijā joprojām trūkst audžuģimeņu, ir nepieciešams finansējums gan potenciālo audžuģimeņu apmācībām, gan nepieciešams papildus apmācīt tās audžuģimenes, kuras darbojas trīs un vairāk gadus, kā to nosaka Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumi Nr.1036 „Audžuģimenes noteikumi”. Vienlaikus, sākot ar 2017.gadu tiek īstenota koncepcija “Par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu” (apstiprināta ar MK 2015.gada 9.marta rīkojumu Nr.114), kuras ietvaros ir plānots sniegt plašu atbalstu un apmācības adoptētājiem, aizbildņiem un audžuģimenēm.

### Finansējums – 633 115 EUR

#### Rezultāti:

1. Nodrošināta iespēja saņemt vismaz 4 607 psihologa konsultācijas adoptētājiem, audžuģimenēm, aizbildņiem, viesģimenēm, ģimenēm ar bērniem krīzes situācijā (ja ir bāriņtiesas vai sociālā dienesta atzinums par nepieciešamību), bez vecāku gādības palikušiem bērniem (arī pēc pilngadības sasniegšanas līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai) un atzinumu sniegšana bāriņtiesām.
2. Izveidotas un izglītotas vismaz 50 audžuģimeņu, viesģimeņu, adoptētāju un aizbildņu ģimeņu atbalsta grupas.
3. Apmācītas 70 potenciālās audžuģimenes.
4. Īstenota audžuģimeņu zināšanu pilnveides programma, kā rezultātā ir apmācītas 150 audžuģimenes.
5. Apmācīti 395 potenciālie adoptētāji.

## **1.2. Palīdzības nodrošināšana krīzes gadījumos**

Inspekcijas krīzes intervences komanda, kuras sastāvā ir 13 speciālisti, savu darbību (psiholoģiskas palīdzības nodrošināšanu gadījumos, kad ir gājis bojā bērns, veikts suicīds, noticis ceļu satiksmes negadījums u.c.) uzsāka 2009.gada nogalē.

2016.gada pirmajā pusgadā sniegta palīdzība piecos gadījumos 75 bērniem, 46 pedagogiem, trīs speciālistiem, četriem ģimenes locekļiem un tuviniekiem.

Balstoties uz krīzes komandas speciālistu gūto darba pieredzi, darbā tiek ietvertas arī citas palīdzības formas, ne tikai pirmās psiholoģiskās palīdzības nodrošināšana krīzes gadījumos. Nepieciešamības gadījumā bērniem tiek sniegtas arī klātienē psiholoģiskās konsultācijas, tiek nodrošinātas izglītojoša rakstura konsultācijas speciālistiem, kuri saskārušies ar krīzes gadījumu vadīšanu, kā arī tiek veikti atkārtoti krīzes komandas izbraukumi gadījumos, kad novērojamas smagas krīzes pazīmes, lai mazinātu pēctraumas stresa sindroma izraisītās sekas un cietušais saņemtu profesionālu palīdzību arī ilgtermiņā.

Krīzes komandas darbības kvalitatīvai nodrošināšanai nepieciešami papildus līdzekļi, no kuriem tiktu finansētas krīzes komandas speciālistu supervīzijas, komandējuma izdevumi, sakaru pakalpojumi, lai krīzes situācijās darbu koordinētu 24 stundas diennaktī, kā arī krīzes komandas speciālistu kvalifikācijas paaugstināšana, psihologu individuālās konsultācijas pēc smagiem traumatiskiem notikumiem.

### **Finansējums – 10 000 EUR**

#### **Rezultāti:**

1. Sniegta operatīva profesionāla palīdzība un atbalsts krīzes situācijā bērniem, vecākiem, izglītības iestāžu darbiniekiem, atbalsta personālam, nodrošinot palīdzības saņemšanu gan iestādēs, kur uzturas bērni, gan ģimenēs 12 gadījumos.
2. Atviegloti krīzes simptomi, stabilizēts cietušo un aculiecinieku emocionālais stāvoklis, kā arī nepieciešamības gadījumā nodrošināta atkārtota palīdzības sniegšana krīzes situācijā cietušajiem.
3. Nodrošinātas bezmaksas psiholoģiskās klātienē konsultācijas krīzes situācijā iesaistītajiem bērniem.
4. Sniegti ieteikumi vecākiem, iestāžu vadītājiem u.c., turpmākai darbībai situācijas uzlabošanai, sadarbojoties ar citām institūcijām, lai nodrošinātu nepieciešamo atbalstu un sociālpsiholoģisko darbu ar ģimeni.

## **1.3. Radošās darbnīcas pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem par bērnu pozitīvās disciplinēšanas metodēm, vardarbības riskiem, sadarbību ar bērnu vecākiem, valsts un pašvaldību institūcijām bērnu tiesību un interešu nodrošināšanā**

Saskaņā ar Latvijas Nacionālās attīstības plānā 2014. – 2020.gadam noteikto psiholoģiskā stabilitāte bērībā veido pārliecību par sevi, spēju uzticēties un sadarboties ar citiem. Lai katram jau no bērības nodrošinātu stabilus pamatus attīstībai, svarīgi ir novērst vardarbību ģimenē un izglītības iestādē, sniegt palīdzību krīzes situācijās, palīdzēt iekļauties izglītības iestādē un plašākā sabiedrībā.

Inspekcija 2016. gada pirmajā pusgadā veica 28 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes pirmsskolas izglītības iestādēs, pamatojoties uz saņemtajām sūdzībām. Izvērtējot pārbaucēju rezultātus, secināts, ka pedagogiem trūkst zināšanu un prasmju bērnu pozitīvā disciplinēšanā, īpaši darbā ar bērniem ar uzvedības problēmām. Vienlaikus secināts, ka pedagogi ne vienmēr spēj identificēt vardarbībā cietušu bērnu un nepietiekami pārzina valsts un pašvaldību institūciju kompetenci bērnu tiesību un interešu nodrošināšanā. Papildus secināts, ka pedagogiem ir nepietiekamas prasmes risināt problēmsituācijas, t.sk. konfliktsituācijas ar bērnu vecākiem.

Lai uzlabotu un pilnveidotu bērnu tiesību un interešu nodrošināšanu pirmsskolas izglītības iestādēs, sekmētu drošas un pozitīvas vides veidošanu, kopš 2015.gada valsts programmas ietvaros Inspekcija nodrošināja radošās darbnīcas pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem par bērnu pozitīvās disciplinēšanas metodēm, vardarbības riskiem, sadarbību ar bērnu vecākiem, valsts un pašvaldību institūcijām bērnu tiesību un interešu nodrošināšanā. Ņemot vērā bērnu tiesību ievērošanas pārbaucēju rezultātus pirmsskolas izglītības iestādēs, būtu lietderīgi turpināt nodrošināt radošās darbnīcas pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogiem arī 2017.gadā.

## **Finansējums – 8 000 EUR**

### **Rezultāts:**

Apmācīti 200 pirmsskolas izglītības iestāžu pedagogi, 30 stundu apmācību programmā.

### **1.4. Apmācības izglītības iestāžu vadībai un atbalsta personālam par konfliktsituāciju risināšanu un sadarbības veidošanu**

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 10.panta pirmajā daļā noteikto, bērnam ir tiesības uz tādiem dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kas nodrošina pilnvērtīgu fizisko un intelektuālo attīstību.

Bērnu un pusaudžu uzticības tālrunī 116111 2016.gada pirmajā pusgadā saņemta informācija par 383 emocionālās vardarbības un 160 fiziskās vardarbības gadījumiem izglītības iestādēs, savukārt 138 gadījumos saņemta informācija par mobingu izglītības iestādēs (ilgstošu emocionālu un fizisku vardarbību).

Vienlaikus Inspekcija 2016.gada pirmajā pusgadā ir veikusi 77 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes skolās (tajā skaitā speciālajās skolās,

internātskolās un speciālajās internātskolās), pamatojoties uz saņemtajām sūdzībām.

Bērnu tiesību ievērošanas pārbaužu laikā secināts, ka skolu vadība un atbalsta personāls ne vienmēr izprot skolas kompetenci un atbildību problēmsituāciju risināšanā un nevēršas pēc palīdzības atbildīgajās pašvaldību un valsts institūcijās, kā arī pietiekami nepārzina institūciju kompetenci bērnu tiesību un interešu nodrošināšanā. Vienlaikus secināts, ka skolu vadībai un atbalsta personālam ir nepietiekamas prasmes risināt problēmsituācijas – skolā nav vienota komandas darba, problēmsituāciju risināšanā netiek iesaistīts bērns un/vai viņa likumiskie pārstāvji vai aprūpētāji, pastāv konfliktsituācijas ar bērnu likumiskajiem pārstāvjiem vai aprūpētājiem. Minētais kavē bērnu, tajā skaitā bērnu ar saskarsmes grūtībām, uzvedības traucējumiem un vardarbību ģimenē, problēmsituāciju savlaicīgu un veiksmīgu risināšanu.

Līdz ar to 2017.gadā nepieciešams nodrošināt apmācības skolu vadībai un atbalsta personālam par skolas, pašvaldību un valsts institūciju kompetenci un sadarbību, kā arī bērna un bērna likumisko pārstāvju un aprūpētāju līdzdalību bērna tiesību un interešu nodrošināšanā

## **Finansējums – 8 000 EUR**

### **Rezultāts:**

Apmācīti 200 izglītības iestāžu vadības un atbalsta personāla pārstāvji 30 stundu apmācību programmā.

## **1.5. Bērnu ar funkcionāliem traucējumiem tiesību un interešu nodrošināšanas izvērtēšana bērnu aprūpes iestādēs**

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 10.panta pirmajā un otrajā daļā noteikto bērnam ir tiesības uz tādiem dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kas nodrošina pilnvērtīgu fizisko un intelektuālo attīstību. Katram bērnam ir jāsaņem atbilstošs uzturs, apģērbs un pajumte. Bērnam ar fiziskiem un garīgiem traucējumiem ir tiesības arī uz visu, kas nepieciešams viņa speciālo vajadzību apmierināšanai.

Inspekcija 2012.gadā valsts programmas ietvaros veica izpēti četrās bērnu aprūpes iestādēs, kurās uzturas bērni līdz divu gadu vecumam un bērni ar smagiem garīga rakstura traucējumiem. Lai kvalitatīvi izvērtētu, vai tiek ievērotas bērnu aprūpes iestādēs ievietoto bērnu tiesības un intereses, izpēti notika sadarbībā ar tādiem speciālistiem kā pediatrs, ergoterapeits un speciālais pedagogs. Rezultāti norādīja uz būtiskām nepilnībām un neatbilstībām bērnu aprūpes iestādēs bērnu tiesību ievērošanā un labāko interešu nodrošināšanā, līdz ar to bērnu aprūpes iestādēm tika sniegti ieteikumi bērnu ar smagiem garīga rakstura traucējumiem tiesību un interešu nodrošināšanas pilnveidošanai. Savukārt 2013.gadā Inspekcija veica pēcpārbaudes bērnu aprūpes iestādēs, kurās izpēti notika 2012.gadā, lai novērtētu, kā sniegtie ieteikumi ieviesti praksē.

Rezultāti liecināja, ka iestādes ņēmušas vērā ieteikumus, lai novērstu nepilnības un neatbilstības.

Lai arī Inspekcija katru gadu veic plānotās bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes bērnu aprūpes iestādēs, tomēr 2012.gadā gūtie rezultāti, veicot padziļinātas izpētes bērnu aprūpes iestādēs sadarbībā ar speciālistiem, liecina par nepieciešamību periodiski šāda veida pārbaudes atkārtot, lai padziļināti novērtētu riskus bērnu ar smagiem garīga rakstura traucējumiem tiesību un interešu nodrošināšanai bērnu aprūpes iestādēs un sniegtu ieteikumus to novēršanai.

Lai nodrošinātu minēto izvērtēšanu, nepieciešami papildus līdzekļi jomas speciālistu piesaistei (ietverot samaksu par speciālistu darbu bērnu aprūpes iestādē un izvērtējuma sagatavošanu, kā arī speciālistu transporta izdevumus, izdevumus par naktsmītni, kancelejas izdevumus). Plānots, ka izvērtēšana tiks veikta četrās bērnu aprūpes iestādēs un to veiks četri valsts bērnu tiesību aizsardzības inspektori, kā arī ne mazāk kā divi papildus speciālisti (piemēram, ergoterapeits un pediatrs).

## **Finansējums – 6 000 EUR**

### **Rezultāti:**

1. Veiktas četras padziļinātas izpētes bērnu aprūpes iestādēs, novērtējot bērnu ar smagiem garīga rakstura traucējumiem tiesību un interešu ievērošanu.
2. Sniegti speciālistu ieteikumi bērnu aprūpes iestādēm bērnu ar smagiem garīga rakstura traucējumiem tiesību un interešu nodrošināšanas pilnveidošanai.

### **1.6. Atbalsta pasākumi pašvaldību speciālistiem darbā ar riska ģimenēm**

2013.gada 4.decembrī ar Ministru kabineta rīkojumu Nr.589 apstiprinātas Sociālo pakalpojumu attīstības pamatnostādnes 2014.– 2020.gadam (turpmāk – pamatnostādnes). Pamatnostādnes iezīmē turpmākās sociālās aprūpes pakalpojumu sistēmas attīstības virzienus.

Viens no pamatnostādņu svarīgākajiem rīcības virzieniem ir deinstitucionalizācija. Šis jēdziens apzīmē procesu, kura ietvaros tiek attīstīti sabiedrībā balstīti pakalpojumi, ieskaitot preventīvos pasākumus, lai novērstu institucionālās aprūpes nepieciešamību.

Viena no deinstitucionalizācijas procesa aktivitātēm ir bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu aprūpes ģimeniskā vidē vai tai pietuvinātā vidē pakalpojuma veicināšana, īpašu uzmanību pievēršot, lai primāri ārpusģimenes aprūpi ģimeniskā vidē nodrošinātu bērniem vecumā no dzimšanas līdz trīs gadu vecuma sasniegšanai.

Minētā plāna īstenošanā nozīmīga loma piešķirama bāriņtiesām, ņemot vērā Bāriņtiesu likumā noteikto kompetenci, ka bāriņtiesa lemj par bērna ārpusģimenes aprūpi, tajā skaitā ievietošanu ilgstošas sociālās aprūpes un

sociālās rehabilitācijas institūcijā, ja ārpusģimenes aprūpi bērnam nav iespējams nodrošināt audžuģimenē vai pie aizbildņa.

Lai nodrošinātu, ka bāriņtiesas veic katra bērna individuālās situācijas izvērtējumu nolūkā institucionālo aprūpi aizstāt ar ārpusģimenes aprūpi ģimeniskā vidē, 2016.gada 1.janvārī stājās spēkā grozījumi Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumos Nr.1037 „Bāriņtiesu darbības noteikumi”, kas paredz bāriņtiesai pienākumu pirms lēmuma par bērna ievietošanu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā sagatavot rakstveida pārskatu par bāriņtiesas iegūto informāciju attiecībā uz iespēju nodrošināt bērnam ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē.

Ņemot vērā minēto, bāriņtiesas un sociālā dienesta strukturēta un mērķtiecīga sadarbība ir priekšnoteikums tam, lai varētu īstenot pilnvērtīgu bērnu tiesību un interešu aizsardzību deinstitucionalizācijas kontekstā. Tādēļ ir nepieciešams attīstīt un veicināt bāriņtiesas un sociālo dienestu darbinieku sadarbības prasmes un profesionalitāti (t.sk. izpratni) tieši jautājumos, kas skar bērnu tiesību nodrošināšanas aspektus gan deinstitucionalizācijas kontekstā kopumā, gan atsevišķu bērnu tiesību nodrošināšanas aspektos, tostarp:

- par ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsmi ar vecākiem un vecvecākiem, jo daudzos gadījumos tiek konstatēts, ka bērna ārpusģimenes aprūpes laikā ne no ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma sniedzēja puses, ne no atbildīgo institūciju puses netiek veicināta šo bērnu tiesību ievērošana;

- par ārpusģimenes aprūpē esoša bērna saskarsmes nozīmību ar brāļiem un māsām (pusbrāļiem un pusmāsām), jo daudzos gadījumos tiek konstatēts, ka ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma sniedzējs vispār nav informēts par to, ka bērnam ir brāļi un māsas, vai pusbrāļi un pusmāsas un līdz ar to netiek respektētas bērna tiesības uz saskarsmi ar brāļiem un māsām; vai arī, pat zinot, ka bērnam ir brāļi un māsas, netiek veicināta un nodrošināta tiešu kontaktu un radniecīgu attiecību uzturēšana.

## **Finansējums – 17 000 EUR**

### **Rezultāti:**

1. Apmācīti 300 pašvaldību bāriņtiesu un sociālo dienestu darbinieki radošo darbnīcu “Bērna tiesību nodrošināšana deinstitucionalizācijas kontekstā” ietvaros.
2. Apmācīti 300 bāriņtiesu darbinieki radošo darbnīcu “Komunikācijas tehnikas” ietvaros.

### **1.7. Izglītojošas apmācības bērnu, kuriem ir uzvedības traucējumi un saskarsmes grūtības, likumiskajiem pārstāvjiem vai aprūpētājiem**

Saskaņā ar Civillikuma 177.panta pirmajā un otrajā daļā noteikto, līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa

personiskajās un mantiskajās attiecībās. Vienlaikus Bērnu tiesību aizsardzības likuma 10.panta pirmajā daļā noteikts, ka bērnam ir tiesības uz tādiem dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kas nodrošina pilnvērtīgu fizisko un intelektuālo attīstību.

Bērnu un pusaudžu uzticības tālrunī 116111 2016.gada pirmajā pusgadā saņemta informācija par 383 emocionālās vardarbības un 160 fiziskās vardarbības gadījumiem izglītības iestādēs, savukārt 138 gadījumos saņemta informācija par mobingu izglītības iestādēs (ilgstošu emocionālu un fizisku vardarbību).

Vienlaikus Inspekcija 2016.gada pirmajā pusgadā ir veikusi 77 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes skolās (tajā skaitā speciālajās skolās, internātskolās un speciālajās internātskolās) un 23 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes pirmsskolas izglītības iestādēs, pamatojoties uz saņemtajām sūdzībām.

Bērnu tiesību ievērošanas pārbažu laikā secināts, ka bērnu likumiskie pārstāvji vai aprūpētāji ne vienmēr izprot problēmu un iesaistās tās risināšanā. Savukārt, lai bērns varētu saņemt palīdzību, piemēram, psihologa konsultācijas, medicīnisku diagnostiku un ārstēšanu, nepieciešams bērna likumisko pārstāvju vai aprūpētāju atbalsts un rīcība. Lai veiksmīgāk tiktu ievērotas bērnu, kuriem ir uzvedības traucējumi un saskarsmes grūtības, intereses un tiesības un viņi saņemtu nepieciešamo atbalstu un palīdzību, nepieciešams veicināt bērnu vecāku (likumisko pārstāvju) izpratni par bērna vecāku (likumisko pārstāvju) tiesībām, pienākumiem un atbildību, kā arī atbalsta un palīdzības saņemšanas iespējām izglītības iestādē, pašvaldību un valsts institūcijās.

Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” ietvaros plānots īstenot 9.2.1.specifiskā atbalsta mērķa “Paaugstināt sociālo dienestu darba efektivitāti un darbinieku profesionalitāti darbam ar riska situācijā esošām personām” 9.2.1.3.pasākumu “Atbalsts speciālistiem darbam ar bērniem ar saskarsmes grūtībām un uzvedības traucējumiem un vardarbību ģimenē”. Tā ietvaros Inspekcijas telpās ir izveidots Konsultatīvais kabinets, kurā bērniem ar saskarsmes grūtībām un uzvedības traucējumiem, kā arī viņu vecākiem un speciālistiem tiks sniegts atbalsts uzvedības grūtību mazināšanai. Pasākuma ietvaros īpašs atbalsts tiks sniegts bērnam un speciālistiem darbā ar bērniem ar saskarsmes grūtībām un uzvedības traucējumiem, tomēr bērnu likumiskajiem pārstāvjiem vai aprūpētājiem ir nepieciešamas papildus apmācības, kā ikdienā aprūpēt šādus bērnus. Šādas apmācības 9.2.1.3.pasākuma ietvaros nav paredzētas, tādēļ šādu atbalstu nepieciešams nodrošināt Valsts programmas ietvaros.

## **Finansējums – 5 000 EUR**

### **Rezultāts:**

Izglītoti 180 likumiskie pārstāvji vai aprūpētāji, kuriem ir bērni ar uzvedības traucējumiem vai saskarsmes grūtībām.



## II. INFORMATĪVIE PASĀKUMI BĒRNA UN ĢIMENES STĀVOKĻA UZLABOŠANAI

Mērķi:

- veicināt vardarbības un bērnu traumatisma gadījumu samazināšanos;
- uzlabot speciālistu, kuri izskata lietas, kas saistītas ar bērnu tiesību aizsardzību, profesionālās zināšanas;
- veikt bērnu līdzdalības monitoringu.

Uzdevumi:

- sniegt profesionālu palīdzību un atbalstu krīzes situācijās bērniem, vecākiem un citiem speciālistiem;
- izglītēt sabiedrību par bērnu drošību.

### 2.1. Sabiedrības informēšanas kampaņa „Palīdzi bērnam izaugt!”

Sabiedrības informēšanas kampaņa “Palīdzi bērnam izaugt!” ietver sevī vairākus pasākumu kopumus, kas vērsti uz ģimenēm ar bērniem svarīgiem jautājumiem – piemēram, bērna drošību un traumatisma mazināšanu, ģimenēm ar bērniem draudzīgiem uzņēmējiem, kā arī vardarbības ģimenē atpazīšanu un mazināšanu.

Sabiedrības informētība kopumā ir būtisks priekšnoteikums jebkuras politikas īstenošanai. Ņemot vērā, ka bērni ir viena no apdraudētākajām sabiedrības daļām Latvijā un bērnu traumatisma līmenis nemainīgi daudzus gadus ir viens no augstākajiem Eiropā, arī bērnu slīkšanas un noslīkšanas gadījumu skaits ir augsts un salīdzināms ar ugunsgrēkos bojā gājušo bērnu skaitu. Saskaņā ar Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta datiem pēdējo gadu laikā noslīkušo bērnu un jauniešu skaits pieaug (izņēmums ir 2015. gads, kad noslīka viens bērns) – 2011. gadā noslīka 5 bērni, 2012. gadā – 4, 2013. gadā – 7, bet 2014. gadā – 9 bērni. Šogad jau noslīkuši 3 bērni. Tādēļ Inspekcija 2017.gadā plāno īstenot sociālo kampaņu “Par bērnu drošību uz ūdens”.

Jaunākajās ANO rekomendācijās par Latvijas ziņojumu par bērnu stāvokli valstī organizācija izsaka raizes par augstajiem bērnu mirstības rādītājiem ārēju cēloņu, piemēram, pašnāvības, noslīkšanas un ceļu satiksmes negadījumu ietekmē. ANO Bērnu tiesību komiteja iesaka veikt papildu darbības, lai samazinātu bērnu mirstību ārēju cēloņu ietekmē, īpaši akcentējot nepieciešamību pastiprināt izpratnes veicināšanas un izglītošanas kampaņas, lai novērstu ceļu satiksmes negadījumus un bērnu noslīkšanu.

Tāpat Inspekcija vairākus gadus sadarbojas ar Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienestu un Bērnu klīniskās universitātes slimnīcu, kā arī citiem par bērnu drošību atbildīgajiem dienestiem. Apzinot situāciju bērnu traumatisma jomā, tika konstatēts, ka katru gadu laikā ap Ziemassvētkiem būtiski pieaug

bērnu apdedzināšanās un applaucēšanās gadījumu skaits. Reagējot uz to, ir nepieciešams aktualizēt šo tēmu un izveidot jaunu sociālās reklāmas klipu, kas tiktu demonstrēts televīzijā decembra pirmajā pusē, aicinot vecākus būt uzmanīgākiem un censties novērst bērnu apdedzināšanās un applaucēšanās riskus, kā arī skaidrojot iespējas sniegt pirmo palīdzību. Inspekcija Valsts programmas ietvaros plāno turpināt sabiedrības informēšanu sociālās kampaņas “Par apdedzināšanās un applaucēšanās gadījumu prevenciju” ietvaros.

2016.gadā Ministrija jau sesto gadu sadarbībā ar Korporatīvās ilgtspējas un atbildības institūtu (turpmāk – Institūts) iniciatīvas “Ilgspējas indekss” ietvaros apbalvoja statusa “Ģimenei draudzīgus komersants” ieguvējus. Pretendentu atlasīti uzticēti veikt tieši iniciatīvas “Ilgspējas indekss” ietvaros, jo Institūts ir vienīgā organizācija Latvijā, kas sadarbībā ar pētījumu aģentūru “TNS”, var nodrošināt objektīvu un jau daudzus gadus īstenotu komersantu atlasīti pēc iepriekš izstrādātiem un aptaujas anketā iekļautiem kritērijiem. Neviena cita organizācija Latvijā šādu aktivitāti neveic. Iniciatīvas “Ilgspējas indekss” Ekspertu padome izstrādājusi Latvijas situācijai pielāgotus indeksa kritērijus, iedvesmojoties no starptautiskās pieredzes. Ekspertu padomi veido dažādu jomu speciālisti, kuri labi pārzina uzņēmējdarbības vidi un korporatīvās sociālās atbildības principus, tai skaitā, ģimenei draudzīgas politikas ievērošanu uzņēmumā. Kritēriju pilnveidē eksperti konsultējas arī ar valsts pārvaldes iestādēm, t.sk. Ministriju, Ekonomikas ministriju, Finanšu ministriju, Patērētāju tiesību aizsardzības centru un nevalstiskajām organizācijām, piemēram, Pasaules dabas fondu u.c.

Vienlaikus nepieciešams turpināt izglītēt dažādu jomu speciālistus (sociālos darbiniekus, valsts un pašvaldības policistus, ģimenes ārstus, tiesnešus) par vardarbības atpazīšanu. Tādēļ Ministrija jau vairākus gadus pēc kārtas organizē starptautisku konferenci, kuras mērķis ir identificēt labāko praksi un esošos izaicinājumus vardarbības ģimenē gadījumu risināšanā. Ārvalstu un Latvijas eksperti dalīsies pieredzē par starpinstitucionālu sadarbību, strādājot ar vardarbības ģimenē gadījumiem. Lai stiprinātu speciālistu praktiskās prasmes, konferences noslēgumā notiks praktiskās darbnīcas par efektīviem rehabilitācijas pakalpojumiem vardarbības upuriem un vardarbības veicējiem, tiesiskās aizsardzības pret vardarbību praktisko piemērošanu, preventīvo darbu vardarbības novēršanai.

2017.gadā Latvijā plānots ieviest uz vienotiem standartiem balstītu novērtējumu tam, kā un cik lielā mērā tiek ievērotas bērna tiesības tikt uzklautam un piedalīties lēmumu pieņemšanā, kas ietekmē bērnu, piemēram, aizgādības lietās, adopcijas lietās, lietās, kur bērns ir cietis no vardarbības vai cita likumpārkāpuma, lietās, kur bērns ir izdarījis likumpārkāpumu vai ir liecinieks. Tāpat izvērtējums aptver tādas bērnam nozīmīgas dzīves sfēras kā izglītība, veselība, kultūra u.c. Bērnu līdzdalības novērtēšana tiks veikta saskaņā ar Eiropas Padomes bērnu līdzdalības novērtēšanas rīku. Eiropas Padome bērnu līdzdalības novērtēšanas rīka testēšanā ar pozitīviem rezultātiem ir piedalījusās tādas valstis kā Igaunija un Īrija. Pamata kritēriji bērnu līdzdalības novērtēšanai

izriet no ANO Bērnu tiesību konvencijas un Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijām Rec(2012)2 dalībvalstīm par bērnu un jauniešu līdz 18 gadu vecumam līdzdalību (dokuments pieejams Ministrijas mājas lapā - [http://www.lm.gov.lv/upload/berns\\_gimene/bernu\\_tiesibas/akti/lv\\_rec\\_cmrec20122\\_on\\_the\\_particip\\_of\\_children\\_pabeigts.pdf](http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/lv_rec_cmrec20122_on_the_particip_of_children_pabeigts.pdf)).

Nepieciešamība Latvijai īstenot minēto projektu izriet no ANO Bērnu tiesību komitejas Latvijai adresētajām rekomendācijām 2016.gada 29.janvāra noslēguma apsvērumos (dokuments pieejams Ministrijas mājas lapā - [http://www.lm.gov.lv/upload/berns\\_gimene/crc\\_c\\_lva\\_co\\_3-5\\_22983\\_e\\_lv\\_final-2.pdf](http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/crc_c_lva_co_3-5_22983_e_lv_final-2.pdf)) par Latvijas nacionālo ziņojumu par ANO Bērnu tiesību konvencijas izpildi.

## **Finansējums – 42 000 EUR**

### **Rezultāti:**

1. Īstenota sociālā kampaņa “Par bērnu drošību uz ūdens”.
2. Īstenota sociālās kampaņa “Par apdedzināšanās un applaucēšanās gadījumu prevencija”.
3. Nodrošināta konference par vardarbību ģimenē un vardarbību pret sievieti atpazīšanu un mazināšanu
4. Noteikti “Ģimenei draudzīga komersanta” statusa ieguvēji 2017.gadā.
5. Nodrošināta Eiropas Padomes Bērnu līdzdalības novērtēšanas rīka ieviešana atbilstoši ANO Bērnu tiesību komitejas 2016.gada 29.janvārī Latvijai adresētajām rekomendācijām.

## **2.2. Vienojošs pasākums vispārizglītojošo izglītības iestāžu pedagogiem un skolēniem un ārpusģimenes aprūpes iestāžu audzēkņiem un audzinātājiem**

Brīvprātīgā kustība “Draudzīga skola” tika izveidota, lai radītu instrumentu skolām draudzīgas un atbalstošas vides veidošanā. Inspekcija brīvprātīgo kustību “Draudzīga skola” izveidoja 2010.gadā, aicinot skolas iesaistīties un kopīgiem spēkiem veidot draudzīgu, cieņpilnu un atbalstošu vidi izglītības iestādēs. Šajā laikā kustība ir izveidojusies par vērā ņemamu instrumentu vardarbības prevencijā, platformu, ar kuras palīdzību skolēni un pedagogi uzzina aktuālāko informāciju par konfliktu risināšanu un nepieļaušanu, kolektīva saliedēšanu u.c. skolas vidē aktuāliem jautājumiem, kā arī var dalīties ar savu pieredzi un problēmām. Kustībā ir iesaistījušās 170 izglītības iestādes.

Kustības aktivitātēs tiek iesaistīti gan skolēni, gan pedagogi, gan arī citas ar skolas vidi saistītas auditorijas – vecāki, atbalsta personāls, pašvaldība utt. Inspekcija 2017.gadā plāno turpināt aktivitātes, kā arī aizsākt vairākas jaunas iniciatīvas. Ņemot vērā satraucošo situāciju bērnu traumatisma jomā, kā arī kustības “Draudzīga skola” potenciālu, lai nodotu informāciju, kā arī spētu veidot un ietekmēt bērnu un pusaudžu mērķauditoriju viedokli un attieksmi, ir nepieciešams integrēt un aktīvāk komunicēt kustības ietvarā bērnu traumatisma

tēmu. Tieši tāpat plānots pievērst lielāku vērību iespējami plašāka izglītības iestāžu skaita aptveršanai un iesaistīšanai kustībā “Draudzīga skola”, tā padarot to par spēcīgāku instrumentu un platformu draudzīgas vides veidošana Latvijas skolās.

Īstenojot šo uzdevumu, Inspekcija 2017.gadā sadarbībā ar Valsts izglītības un saturs centru informēs skolas par iespējām iesaistīties kustībā “Draudzīga skola” un ieguvumiem no dalības tajā. Šim mērķim tiks sagatavoti informatīvie materiāli (aktualizēta informācija par kustību, infografika, plakāti), kas tiks nosūtīti skolām.

Tāpat Inspekcija katru gadu organizē konferenci kustības “Draudzīga skola” dalībniekiem, informējot to apmeklētājus par aktuālākajiem jautājumiem saistībā ar drošas un draudzīgas vides veidošanu skolās, drošību interneta vidē u.c. tēmām, kā arī dodot iespēju konferences dalībniekiem diskutēt par sev svarīgām tēmām darba grupās. Konference ir kļuvusi par atpazīstamu un populāru platformu kustības aktuālo jautājumu komunicēšanai un diskutēšanai.

## **Finansējums – 15 000 EUR**

### **Rezultāti:**

1. Sagatavoti un izplatīti informatīvie materiāli izglītības iestādēm par kustību “Draudzīga skola”.
2. Organizēti 5 skolēnu reģionālie forumi, kuros piedalījušies 150 dalībnieki.
3. Apbalvoti 5 labākie pedagogi un 5 labākie skolēni.
4. Organizēta konference kustības “Draudzīga skola” dalībniekiem, ko apmeklējuši 300 dalībnieki.

### **2.3. Pasākumi ģimeņu stabilitātes un vērtības sabiedrībā stiprināšanai: sabiedrības informēšana ģimenes atbalstam**

*Demogrāfiskās situācijas uzlabošana, ģimenes dzīves kvalitāte un sociālais nodrošinājums* ir izvirzīta kā viena no piecām Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta darbības galvenajām prioritātēm. Lai nodrošinātu šīs prioritātes īstenošanu, ar Ministru prezidenta 06.04.2016. rīkojumu Nr.111 tika izveidota ekspertu sadarbības platforma “Demogrāfisko lietu centrs” (turpmāk – “Demogrāfisko lietu centrs”), kura sastāvā ir Finanšu ministrijas, Veselības ministrijas, Ministrijas, Pārresoru koordinācijas centra, jomu eksperti u.c. pārstāvji. “Demogrāfisko lietu centra” darbības mērķis – ņemot vērā uzdevumus, kas noteikti Deklarācijā par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, sniegt priekšlikumus par tautas ataudzes atbalsta pasākumu pilnveidošanu un īstenošanu Demogrāfisko lietu padomei, lai virzītu tos izskatīšanai Ministru kabinetā.

Virzoties uz Nacionālā attīstības plāna tautas ataudzes mērķu sasniegšanu, ļoti būtisks ir atbalsts dzimstības veicināšanai. Ģimeņu attiecību stabilitāte līdz ar finansiālo nodrošinājumu ir vieni no stratēģiskajiem mērķiem ģimenes

atbalsta politikā lielā daļā Eiropas valstu, akcentējot nepieciešamību pievērst arvien lielāku uzmanību preventīvo pasākumu īstenošanai, tā novēršot ģimeņu nestabilitātes cēloņus, nevis cīnoties ar sekām (šķiršanos, vardarbību ģimenē, mazgadīgo noziedzību, augstiem atkarību rādītājiem, bērnu tiesību aizsardzības pārkāpumiem u.tml.).

Ģimeņu informēšanai par vecāku tiesībām un pienākumiem, laulību tiesiskajām priekšrocībām salīdzinājumā ar neregistrētu kopdzīvi, kā arī valsts un pašvaldību atbalsta iespējām, Rīcības plānā Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011-2017. gadam īstenošanai 2016-2017.gadā ietverti vairāki pasākumi, kurus plānots īstenot valsts budžeta ietvaros, izstrādājot saturiskas infografikas par šiem jautājumiem.

Ņemot vērā, ka tikai salīdzinoši neliela daļa no vecākiem proaktīvi meklē informāciju par šiem jautājumiem, bet citi uz to ir jānudina, pasākuma efektīvai īstenošanai ārkārtīgi būtiska ir sagatavoto materiālu publicitātes nodrošināšana līdz ar klientiem atbilstošu izteiksmes valodu, saturu un noformējumu. Savukārt, lai maksimāli efektīvi sasniegtu mērķauditoriju, kritiski nozīmīgi ir pareizi izvēlēti informācijas kanāli.

Aktīvai sabiedrības informēšanai nepieciešams papildus finansējums, tādēļ pēc „Demogrāfisko lietu centra” izvirzīta priekšlikuma Saeima 2017.gada budžeta izskatīšanas procesā paredzēja budžeta līdzekļus ģimeņu stabilitātes un vērtības sabiedrībā stiprināšanai - sabiedrības informēšanai ģimenes atbalstam. Demogrāfisko lietu centrs sadarbībā ar Ministriju strādās pie pasākuma īstenošanas.

## **Finansējums – 90 000 EUR**

### **Rezultāts:**

Īstenota sabiedrības informēšanas kampaņa par ģimenes stabilitātes un vērtības sabiedrībā stiprināšanu.

## **2.4. Projektu konkurss bērna tiesību aizsardzībā un vardarbības prevencijas nodrošināšanā**

Gan ANO Bērnu tiesību komisija, gan Inspekcija savā ikdienas darbā nodrošinot Bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa 116111 darbību secinājusi, ka Latvijā vēl joprojām ir ļoti augsti vardarbības pret bērniem un pusaudžu savstarpējās vardarbības rādītāji. Tādēļ, lai nodrošinātu bērnu aizsardzību un mazinātu vardarbības riskus, vienlaikus izglītojot pašus bērnus un jauniešus par iespējamām vardarbības formām un izpausmēm, Ministrija 2017.gadā plāno organizēt projektu konkursu, lai izglītotu bērnus un jauniešus par vardarbību, tās izpausmi un iespējamajiem riskiem, kā arī iespēju saņemt palīdzību.

## **Finansējums – 37 628 EUR**

**Rezultāts:**

Īstenots projektu konkurss bērna tiesību aizsardzībā un vardarbības prevencijas nodrošināšanā.

**III. BĒRNU MĀJAS projekta īstenošana****Mērķis:**

- veicināt starpinstitucionālo sadarbību vardarbības pret bērnu gadījumu izmeklēšanā (bāriņtiesas, policija, prokuratūra, ārstniecības personāls u.c.);
- veicināt bērniem draudzīgu vidi kopīgu izmeklēšanas interviju (nopratināšanas procedūru) un medicīniskās intervijas laikā;
- veicināt profesionālu izmeklēšanas interviju (nopratināšanas) veikšanu.

**Uzdevumi:**

- izveidot bērna, kurš cietis no vardarbības, starpdisciplināras un starpinstitucionālas intervijas veikšanai, kā arī medicīniskās apskates veikšanai piemērotu un bērnam draudzīgu vidi;
- nodrošināt nepieciešamo aprīkojumu un iekārtojumu cietušā bērna intervijas un medicīniskās apskates veikšanai;
- nodrošināt starpdisciplināras un starpinstitucionālā darba koordinēšanu saistībā ar bērniem draudzīgas intervijas, medicīniskās apskates veikšanu un atbalsta un aizsardzības pasākumu organizēšanu bērnam un ģimenei;
- nodrošināt speciālistu mācības, kas piedalīsies starpdisciplinārajā un starpinstitucionālajā darbā ar cietušo bērnu.

Ik gadu Latvijā no vardarbības cieš vairāk nekā divi tūkstoši bērnu. Nereti informācijas noskaidrošanas procesā par bērna piedzīvoto vardarbību bērns atkārtoti tiek emocionāli traumēts vai atkārtoti nonāk upura lomā. Nereti pret bērnu notikušās vardarbības, jo īpaši seksuālas vardarbības, atklāšana ir liels izaicinājums kompetentajām iestādēm, jo viens no galvenajiem pierādījumiem lietā ir tieši no bērna iegūtā informācija. *Bērnu mājas (starptautiski lietotais termins "barnahus")* mērķis ir uzlabot no vardarbības cietušo bērnu stāvokli un pilnveidot starpinstitucionālu sadarbību pierādījumu iegūšanā un atbalsta sniegšanā, kā arī atbalsta un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu nodrošināšanā bērnam un ģimenei. *Bērnu mājas* izveide nodrošinātu, ka bērna intervija un saistītās medicīniskās pārbaudes notiek bērnam draudzīgā veidā, kā arī vairāku bērnu interviju un dažādu pārbaudītu vietā, ko veic katrs speciālists atsevišķi (atkārtoti lūdzot bērnam atbildēt uz vieniem un tiem pašiem vai līdzīgiem jautājumiem), speciālisti veic vienu kopīgu bērna interviju atbilstoši starptautiski pārbaudītiem intervēšanas protokoliem ar izmeklētāja vai psihologa starpniecību, kurš apguvis nepieciešamās prasmes un zināšanas no vardarbības

cietušo bērnu intervēšanai. Veiktā bērna intervija pēc tam pieejama audio/video formātā turpmākai analīzei un izvērtēšanai, kā arī kalpo kā kvalitatīvs pierādījums (nereti vienīgais, kāds pieejams) izmeklēšanas procesā. Vienlaikus *bērnu māja* arī nodrošina iespējamu operatīva atbalsta un aizsardzības bērnam, kā arī palīdzības ģimenei koordinēšanu. Īpaši būtiska *Bērna mājas* nodrošināšana ir attiecībā uz bērniem, kuri cietuši no seksuālas vardarbības un ekspluatācijas, jo šādos noziedzīgos nodarījumos ir sevišķi grūti iegūt pietiekamus pierādījumus, tāpēc, ka tieši šādos noziedzīgos nodarījumos cietušie bērni ir īpaši mazaizsargāti. *Bērnu mājas* darbojas arī kaimiņvalstīs – Lietuvā un Igaunijā. Starptautisko dimensiju *Bērnu mājas* projektam nodrošina Latvijas piedalīšanās Baltijas jūras valstu padomes īstenotajā un Eiropas Komisijas līdzfinansētajā starptautiskajā projektā “PROMISE”.

Vienlaikus jāatzīmē, ka *Bērnu māju* Eiropas Padomes Konvencijas par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību ieviešanas uzraudzības komiteja ir atzinusi par labo praksi, kā veicama informācijas iegūšana no bērniem, kuri cietuši no seksuālas vardarbības, un rekomendējusi šo praksi dalībvalstīm ieviest.

Attiecīgi Labklājības ministrija sadarbībā ar nodibinājumu “Centrs “Dardedze”” īsteno izmēģinājumu projektu *Bērnu mājas* izveidei.

Labklājības ministrijas un nodibinājuma “Centrs “Dardedze”” iniciatīva veidot *Bērnu māju* ir tikusi atbalstīta Noziedzības novēršanas padomes 2016.gada 22.jūnija sēdē (protokols Nr.2).

### **Finansējums – 35 400 EUR**

#### **Rezultāts:**

Īstenots *Bērnu mājas* izveides izmēģinājumu projekts.

### **Valsts programmas kopējais finansējums – 910 643 EUR**

Bērnu un ģimenes politikas  
departamenta direktore

L.Liepa